

Торянік Ірина Петрівна, викладач, Циклова комісія туризму, готельно-ресторанної справи та соціально-гуманітарних дисциплін, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: toryanik.ira09@gmail.com

Тетеріна Тетяна Анатоліївна, викладач, Циклова комісія туризму, готельно-ресторанної справи та соціально-гуманітарних дисциплін, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: ekoleleka@gmail.com

УДК 316.42(422)

DOI: 10.15587/2313-8416.2019.168941

ВПЛИВ РІВНЯ ОСВІТИ НАСЕЛЕННЯ НА ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

© Т. М. Болотова, О. М. Крюкова, С. К. Василик, Т. Б. Кетова, Є. Г. Левицька, В. Мігрович, В. Грувер

Проаналізовано питання пов'язані з концепцією людського розвитку, розглянута основна ідея концепції людського розвитку, досліджено зв'язки між людським розвитком та показниками економічного зростання. Вивчена методологія розрахунку Індексу людського розвитку (ІЛР) та його складових на прикладі методології ПРООН. Проаналізовано динаміку показників людського розвитку в Україні по даним ПРООН. Особа увага при вивченні обраної теми була приділена показнику рівня грамотності населення країни, складовими якого є середня кількість років, витрачених на навчання та показнику очікуваної тривалості навчання

Ключові слова: людський розвиток, благополуччя населення, термін навчання, тривалість навчання, людський розвиток, доступ до знань

1. Вступ

Одним з головних факторів розвитку держави є благополуччя населення країни. Одним з головних органів, який займається вивченням цієї теми є ПРООН [1]. Ця організація проводить статистичні дослідження одного з вагомих показників людського благополуччя – Індексу людського розвитку (ІЛР). Індекс людського розвитку, це багаторівневий показник розвитку держави, який показує взаємозв'язок різних показників людського розвитку та показників економічного зростання держави. Людський розвиток включає економічне зростання держави, зайнятість та рівень життя людей, нерівності людей і загального людського розвитку. ІЛР це підсумковий показник, який дає змогу оцінювати людський розвиток за трьома площинами: намагання кожної людини прожити довготривале та здорове життя; можливість відкритого доступу до знань та мати гідний рівень життя [2].

2. Літературний огляд

У [1] визначено таке поняття Індексу людського розвитку – інтегральний рейтинговий показник, що характеризує ступінь задоволення потреб людини та рівень забезпечення її прав. ООН щорічно видає звіти з людського розвитку, де порівнюються значення Індексу людського розвитку в окремих країнах. Методику розрахунку ІЛР періодично переглядають, при цьому незмінними є основні складові оцінки розвитку людини: добробут, тривалість життя, освіченість.

Карл Маркс перший застосував поняття «рівень життя». Він пов'язав економічний та політичний рівень життя з матеріальними, соціальними та фізіо-

логічними потребами. Задоволення цих потреб створить позитивну соціальну та психологічну атмосферу в державі [3]. Інший науковець Амартія Сен наголошував на тому, що благополуччя та матеріальні статки мають позитивний вплив на життя людини, але основними факторами вважав одержання прав і свобод, отримання освіти та довге і повноцінне життя здорової, освіченої та задоволеної людини.

Пакистанський економіст М. Хак у 1990 році розробив індекс людського розвитку, який використовується ООН з 1993 року для щорічного звіту про розвиток людського потенціалу.

3. Мета та задачі дослідження

Метою статті є дослідження індексу людського розвитку з точки зору одного з трьох показників – показника Індексу освіти, дослідити місце український вищих навчальних закладів різного рівня акредитації у загальному обсязі рівня грамотності населення країни і сукупної частки учнів та студентів, надати рекомендації щодо шляхів поліпшення та укріплення показників Індексу людського розвитку України у перспективі.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

1. Проаналізувати показники кількості осіб, що навчались у навчальних закладах за період з 2010 по 2018 роки

2. Дослідити попит, динаміку кількості осіб, що навчались у ВНЗ з різним рівнем акредитації за 2010–2018 роки.

3. Вивчити, як змінилась кількість осіб, що навчались у ВНЗ різних рівнів акредитації за 2010–2018 роки на 10 тисяч чоловік населення.

4. Проаналізувати який вплив рівня освіти громадян країни на індекс людського розвитку країни.

4. Вплив рівня освіти населення та тривалості навчання на Індекс людського розвитку країни

Визначення нових підходів оцінки Індексу людського розвитку, на базі оновленої статистики ПРООН, зумовлюється європейським вибором України. Сучасна концепція людського розвитку складається з цілої низки показників розвитку людського потенціалу [4]:

1) висока і зростаюча очікувана тривалість життя при народженні;

2) низька та спадна захворюваність поряд з адекватним та доступним за цінами медичним обслуговуванням;

3) високі та зростаючі можливості отримання освіти та рівень освіченості населення;

4) особиста та економічна безпека громадян, соціальних груп, регіональних соціальних утворень;

5) наявність можливості працювати за гідну винагороду;

6) рівні права на соціальну підтримку та доступ до соціальних благ;

7) сприятливий стан навколишнього середовища з низьким та таким, що зменшується, рівнем забруднення тощо.

На нашу думку, те, що Україна на даний час є на 88 місці у рейтингу з 189 країн, для яких розраховується Індекс людського розвитку, не є дуже високим показником, але дозволяє (по даним ПРООН) Україні потрапити у достатньо високу категорію людського розвитку [5]. Але цей показник розраховано по усім трьом видам показників, таким як, очікувана тривалість життя, рівень грамотності населення країни та рівень життя, який оцінюється через валовий національний дохід на душу населення та купівельну спроможність громадян країни в доларах США.

У статті досліджено тільки один показник – рівень грамотності населення країни, який є інтегральним показником середньої кількості років, витрачених на навчання та показник – очікувана тривалість навчання. Ці показники іноді об'єднують у загальне поняття – доступ до знань, який відмірюється кількістю років, витрачених на освіту дорослим населенням, тобто, середньою кількістю років навчання протягом життя у людей віком від 25 років.

Концепція людського розвитку розглядалася ще у далекому минулому як складова економічної теорії, теорії людського капіталу. У теорії людського капіталу економічно необхідним було удосконалення людини, як фактору виробництва [6]. Коли мова йде

вже про Індекс людського розвитку, у склад якого входить концепція людського розвитку, то процесу виробництва треба розвиватися заради людей, а не навпаки. Повторимося, що для повної картини розуміння поняття Індексу людського розвитку (ІЛР) використовуються три ключові блоки проблем. У статті досліджено один блок – бажання людини набувати знання, розширювати отримані знання та у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу ще і оновлювати свої знання, мати можливість реалізувати свої творчі здібності.

ПРООН розробила систему показників [1] для основних вимірів людського розвитку, які можна регулярно розрахувати для більшості країн світу. Ці показники розраховуються і для України теж. Розглянемо як розраховується Індекс рівня освіченості згідно з методикою розрахунків ПРООН (1).

Індекс рівня освіченості (I_{educ}) обчислюється за формулою [7]:

$$I_{educ} = (2 * I_{adult} + I_{child}) / 3 \quad (1),$$

де I_{adult} – індекс грамотності дорослого населення;

I_{child} – індекс сукупної частки учнів у загальній чисельності населення відповідного віку.

Для того, щоб брати повноправну участь у житті суспільства необхідні знання і здібності, тому вимір освіченості є теж важливим для людського розвитку.

Освіченість, як показник людського розвитку, важливий не лише сам по собі. Сучасна наука весь час розвивається, ми є свідками того, як змінюється науково-технічний прогрес та праця стає більш інтелектуальною складовою. Якщо людина є освіченою, то вона має високий рівень грамотності, а грамотність, є передумовою здобуття освіти [8].

5. Результати дослідження

Високий рівень освіти в Україні завжди позитивно впливав на імідж країни, а підвищення рівня неосвічених людей негативно впливають на індекс розвитку людського потенціалу. Таким чином, наша держава повинна приділяти більшу увагу освіченості громадян, та підтримувати входження України в європейський освітній простір.

Розглянемо статистичні дані, які представлені Державною службою статистики України. Почнемо зі статистики, пов'язаною з кількістю осіб, які навчались у навчальних закладах України за період 2010–2018 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість осіб, які навчались у навчальних закладах України, тис. чол. (на початок навчального року) [9]

Показник/Рік	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018
Усього по Україні	7224	7013	6815	6648	5762	5692	5718	5730
У вищих навчальних закладах								
I–II рівнів акредитації	361	357	345	329	251	230	217	209
III–IV рівнів акредитації	2130	1955	1825	1724	1438	1375	1369	1330

Проводячи аналіз статистичних даних, наведених в табл. 1 бачимо, що кількість осіб, що навчалися у навчальних закладах за період з 2010 по 2018 навчальні роки значно зменшилось. Це дає нам привід зробити висновок, що така негативна динаміка характерна для навчальних закладів I–II рівнів акредитації та III – IV рівнів акредитації.

Зважаючи на негативну динаміку, якщо подивитись на інший показник, який відповідає кількості осіб, що навчалися у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації та III – IV рівнів акредитації, то динаміка зниження цих показників дуже критична. Якщо кількість осіб, які навчалися у навчальних закладах з 2010 по 2018 рік знизилась на 1494 чоловіка, що на 20,7 % менше, ніж у 2010 році, цей же показник у ВНЗ I–II рівнів акредитації знизився на 42,1 %, а у ВНЗ III–IV рівнів акредитації на 37,5 %. Ця статистика свідчить про те, що можливість підвищувати рівень грамотності населення країни неможливо при такій негативній динаміці.

Аналізуючи дані таблиці можливо зробити висновок, що, кожного року кількість людей, що навчаються у ВНЗ скорочується. При цьому, у закладах I – II рівня акредитації у 2011/2012 році навчалась 361 тис. чол., а у 2017/2018 вже 209 тис. чол., що на 42,1 % менше. Якщо розглянути динаміку зниження кількості по рокам навчання, то ця динаміка буде виглядати наступним чином: 2011/2012 по відношенню до 2010/2011 – 1,1 %, 2013/2012 по відношенню до 2011/2012 – 3,36 %, 2013/2014 по відношенню до 2013/2012 – 4,64 %, 2014/2015 по відношенню до 2014/2015 року – 23,7 %, 2015/2016 по відношенню до 2014/2015 року – 8,37 %, 2016/2017 по відношен-

ню до 2015/2016 року – 5,65 %, 2017/2018 по відношенню до 2016/2017 – 3,68 %. У 2011/2012 по відношенню до 2010/2011 – 8,21 %,

2013/2012 по відношенню до 2011/2012 – 6,65 %, 2013/2014 по відношенню до 2013/2012 – 5,53 %, 2014/2015 по відношенню до 2014/2015 року – 16,58 %,

2015/2016 по відношенню до 2014/2015 року – 4,38 %,

2016/2017 по відношенню до 2015/2016 року – 0,44 %,

2017/2018 по відношенню до 2016/2017 – 2,85 %.

Загальний відсоток зниження кількості осіб з 2010/2011 навчального року до 2017/2018 знизилась на 37,6 %.

Тобто, кількість осіб, які навчалися у вищих навчальних закладах різко знизилась. Крім того, Державна служба статистики України, розраховує показник кількості осіб, які навчалися у навчальних закладах на 10 тисяч населення. Динаміку зміни показників, за даними Міністерства освіти і науки України, розглянемо у табл. 2. Згідно з даними табл. 2, можна зробити висновок, що населення України по тим чи іншим причинам не хоче, чи не може навчатись у ВНЗ. Це може бути обумовлено тим, що народжуваність в Україні зменшилась, кількість шкіл у селах теж зменшилась, для вступу до ВНЗ потрібно складати ЗНО. Крім того, ринок праці України переважано спеціалістами економічних спеціальностей, що дає великі шанси коледжам та технікумам навчати студентів, які у майбутньому будуть мати можливість бути працевлаштовані на ринку праці України та мати робочу професію.

Таблиця 2

Динаміка осіб, що навчалися у ВНЗ різного рівня акредитації за 2010–2018 навчальні роки (на 10 тис. населення) [9]

Показник/Рік	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018
I–II рівнів акредитації	79	78	76	72	58	54	51	49
III – IV рівнів акредитації	465	428	401	380	335	322	321	314

Отже динаміка осіб, що навчалися у ВНЗ за 8 років різко змінилася. І не залежно від рівня акредитації навчального закладу, можна зробити висновок, що динаміка ІЛР за ці роки теж змінилася. Якщо у 2010 році цей показник складав 0,734, то вже у 2017 році, це 0,751 [10]. Але, якщо говорити про місце України у загальному рейтингу країн світу, то Україна займає тільки 88 місце з 189 країн світу.

6. Висновки

У результаті аналізу показників кількості осіб, що навчалися у навчальних закладах за період 2010–2018 роки, можемо зробити наступні висновки:

1. якщо у 2010/2011 році кількість осіб складала 7224 тис. чол., то вже у 2017/2018 навчальному році їх кількість зменшилась до 5730 тис. чол. Але у середині періоду ми побачили, що вже у 2016/2017

навчальному році кількість осіб зросла на 26 тис. чол. порівняно з 2015/2016 навчальним роком. Таким чином можливо зробити висновок, що з 2016 навчального року спостерігається позитивна динаміка росту кількості осіб, які мають бажання навчатися у навчальних закладах України.

2. При аналізі кількості осіб, що навчалися у ВНЗ з різним рівнем акредитації, було виявлено, що у закладах I–II рівнів акредитації кількість осіб впала з 361 тис. чол. до 209 тис. чол., що на 152 тис. чол. менше. Така ж ситуація склалася і для закладів I II–IV рівнів акредитації, де кількість осіб впала з 2130 тис. чол. до 1330 тис. чол., що на 800 тис. чол. менше за 8 років. Таким чином можливо зробити висновок, що не залежно від рівня акредитації вищих навчальних закладів, кількість осіб, які навчалися у період 2010–2018 років знизилась, але за допомогою

важелів, які має держава, цю ситуацію можливо змінити на найкраще.

3. Якщо подивитись на динаміку осіб, що у ВНЗ різного рівня акредитації за 2010–2018 навчальні роки (на 10 тис. населення), то для закладів закладах I–II рівнів акредитації кількість осіб впала з 79 чол. до 30 чол., а для закладів III–IV рівнів акредитації, де кількість осіб впала з 465 чол. до 314 чол. Ці показники приводять до того, що динаміка ІЛР теж змінюється не у сторону збільшення. Тобто, якщо зробити умови навчання в Україні більш привабливими, то цей показник, можливо, зміниться у бік покращення.

4. При вивченні показника ІЛР за період 2010–2018 роки ми бачимо, що цей показник у 2010 році складав 0,734, а вже у 2017 році 0,751. Але це не виключає, що необхідно впровадити велику кількість

змін для України. Слід включити у ІЛР показники зайнятості та безробіття в Україні, кількість інвестицій у гуманітарні та соціальні програми, кількість дітей, яких можна віднести до категорії «учні та студенти» у сім'ях та можливість здобуття ними вищої освіти, саме в Україні.

Проаналізувавши динаміку зміни ІЛР необхідно конкретизувати Україну з 2010 по 2018 роки, можливо дати наступні рекомендації щодо поліпшення показника ІЛР України, де, велике значення має зменшення відтіку молоді для навчання у інших країнах, тому уряду потрібно всебічно укріплювати усі складові Індексу людського розвитку, щодо його підвищення в цілому, та підвищення місця України у міжнародному рейтингу розвинутих країн світу.

Література

1. Енциклопедія Сучасної України. URL: <http://esu.com.ua> (Дата звернення: 05.04.2019)
2. Рой І. Державні пріоритети у сфері демографічної безпеки // Державне управління та місцеве самоврядування. 2013. № 1 (16). С. 104–111.
3. Сливка О. А. Вдосконалення системи забезпечення людського розвитку в регіонах України: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2014. 22 с.
4. Human Development for Everyone. Briefing note for countries on the 2018 Human Development Report. Human Development Report, 2018. URL: <http://report.hdr.undp.org/> (Last accessed: 05.04.2019)
5. World Database of Happiness. URL: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl> (Last accessed: 07.04.2019)
6. Ольвінська Ю. О. Диференціація регіонів України за рівнем людського розвитку // Economics, management, law: problems and prospects. United Kingdom: Agenda Publishing House, 2015. Vol. 1. P. 350–353.
7. Статистика: навч. пос. / Підгорний А. З., Готліб І. Г., Вітковська К. В. та ін.; ред. Підгорний А. З. Одеса, 2013. 106 с.
8. Удосконалення методології статистичного оцінювання розвитку регіону: звіт про НДР (проміжн.) / ред. Підгорний А. З., Самоєнкова О. В., Семенова К. В. Одеса, 2014. 118 с.
9. Індекс розвитку людського потенціалу. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_розвитку_людського_потенціалу
10. Olvinskaya J. O. Dynamics of indicators of human development in Ukraine // Economics, management, law: realities and perspectives. Paris: Les Editions L'Originale, 2016. P. 265–269.

*Рекомендовано до публікації д-р екон. наук, професор Марченко О. С.
Дата надходження рукопису 30.04.2019*

Болотова Тетяна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач циклової комісії, Циклова комісія економіки та маркетингу, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: tatabolotova1975@gmail.com

Крюкова Ольга Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: economyc.htek.103@gmail.com

Василик Сергій Костянтинівич, кандидат економічних наук, доцент, викладач, Циклова комісія економіки та маркетингу, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: vasylyks@gmail.com

Кетова Тетяна Борисівна, викладач, Циклова комісія економіки та маркетингу, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: ketova831@gmail.com

Левицька Євгенія Григорівна, викладач, Циклова комісія управління та адміністрування, Харківський торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Клочківська, 202, м. Харків, Україна, 61045
E-mail: levyr1975@gmail.com

Вуксан Вуко Мігрович, Президент асоціації шеф-кухарів Черногорії, ректор, Академія гостинності та окремого бізнесу НЕС, Jadranski put BB, Sveti Stefan, Montenegro, 85315
E-mail: koydelekne@desos.com

Ваніка Грувер, аспірант, Педагогічний коледж Мічиганського державного університету, Erickson Hall, 134, East Lansing, MI 48824-1034 ,

УДК 658.1.001.76(477)

DOI: 10.15587/2313-8416.2019.168779

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

© **І. В. Руденко, Н. О. Постољна, О. М. Голованова, Т. М. Приходько, В. П. Золотоверха**

Проаналізовано витрати на наукові дослідження в Україні у порівнянні з іншими державами світу. Зроблено висновок, що інноваційна діяльність в Україні та її фінансове забезпечення характеризуються досить високим ступенем невизначеності й ризику і потребують активізації. Проведена оцінка динаміки джерел фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств і їх структури протягом 2010–2017 років. Доведено, що інноваційна діяльність в Україні фінансується переважно за рахунок власних коштів. Відзначено значне зменшення фінансування інновацій іноземними інвесторами. Запропоновано напрямки активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, підприємства, джерела, розвиток, структура, інвестиції, активізація

1. Вступ

Європейський вибір Української держави на шляху інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовлює потребу у формуванні та запровадженні інноваційної моделі розвитку, яка має сприяти високим темпам сталого економічного зростання, модернізації суспільства. Це дасть можливість забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, підвищить експортний потенціал країни у світовому науково-технологічному просторі.

Завдяки безперервному впровадженню інновацій індустріально розвинені країни змінюють масштаб і структуру виробництва. Інновації здійснюють великий вплив на якість життя, взаємини людей, їх ставлення до довкілля. «Зважаючи на нинішнє загострення глобальних екологічних проблем напевне можна стверджувати, що подальший прогрес людства забезпечить застосування екологічно чистих, безвідходних технологій, розробка яких можлива лише на основі здійснення науково-технічних досліджень та розвитку інноваційного підприємництва» [1].

Інноваційний етап розвитку нерозривно пов'язаний з пошуком джерел фінансування та підвищенням ефективності використання фінансових важелів. Зважаючи на дефіцит фінансових ресурсів, який притаманний нинішній економічній ситуації в Україні, питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств є дуже актуальними і потребують подальших досліджень.

2. Літературний огляд

Дослідженнями аспектів інноваційної діяльності займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Вагомий внесок у розв'язання цієї проблеми зробили фахівці, які у своєму дослідженні охарактеризували

модель інноваційного розвитку та її національні особливості, а також виявили суперечності інноваційного процесу в Україні [1]. Досліджували ключові проблеми фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств також і інші вчені. Вони визначили організаційні форми підтримки інноваційної діяльності та надали рекомендації щодо використання власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання [2]. Іншим науковцем було здійснено аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств України та наголошено на необхідності фіскального стимулювання інноваційної діяльності підприємств, підвищення рівня банківського кредитування та венчурного фінансування [3].

Можливості розширення джерел власних фінансових ресурсів підприємств для активізації їх інноваційної діяльності висвітлено у наступному дослідженні [4]. Використання позабюджетних джерел фінансування в частині спрямування інвестиційного потенціалу фінансових установ в інноваційний процес та кредитування інноваційних проектів досліджено науковцями у наступній роботі [5]. Ними акцентовано увагу на заходах непрямого стимулювання інноваційної діяльності.

Наступним науковцем запропоновано концептуальну модель інноваційної стратегії України та охарактеризовано сутність її складових стосовно стратегічних напрямків. Крім того, визначено передумови її реалізації [6]. Досить змістовно, на нашу думку, наступний автор систематизував фактори мікросередовища, які впливають на інноваційну активність підприємств, та запропонував статистичні показники, що дають змогу провести оцінювання.

Слід зазначити, що у роботах зарубіжних учених звертається увага на проблему впливу різних